

*MODALI VİTOL
AİLESİ*

OSMAN ÖNDEŞ

Tarihçi Kitabevi Yayınları: 26

Genel Yayın Yönetmeni
Necip Azakođlu

Editör : Necip Azakođlu
Sayfa tasarımı : Nevin Azakođlu
Kapak tasarımı: Tarkan Tođo

Birinci baskı : Eylül 2012
İkinci baskı : Şubat 2015

Boyutlar: 13.5 x 21 cm
Sayfa sayısı: 376

Baskı ve Cilt:
Kitap Matbaacılık Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.
Davutpaşa Cad. 123 Kat 1
Topkapı / ZEYTİNBURNU - İSTANBUL
+90 (212) 482 99 10
Sertifika no: 16053

ISBN: 978-605-4534-18-0

© Yayın hakları Tarihçi Kitabevi'ne aittir.
Bu eserin bütün hakları saklıdır. Yayınevinden yazılı izin alınmadan kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Tarihçi Kitabevi
www.tarihcikitabevi.com

Moda Caddesi No: 104/A Moda / KADIKÖY-İSTANBUL
Tel: 0 216 418 68 86
GSM: 0 530 370 74 11
E- posta: info@tarihcikitabevi.com

*MODALI VİTOL
AİLESİ*

OSMAN ÖNDEŞ

Osman Öndeş, 1931 yılında, İstanbul'da Üsküdar İmrahor'daki evde doğdu.

Ankara'da SBF'den ayrılarak 1954 yılında Deniz Harp Okulu'na girdi. Bu okuldan dede ve baba mesleği bahriye zabiti olarak birincilikle mezun oldu. Meslek yıllarında bir yıla yakın ABD'de Maryland, İngiltere'de South Shields, Newcastle, Glasgow ve 1968-70 yıllarında iki sene Malta adasında yaşadı.

Öğrencilik yıllarından beri yazarlık yanı hep ağır bastığından Son Saat, Milliyet, Hürriyet, Günaydın, Dünya, Referans, Hayat Tarih Dergisi, Hayat Mecmuası ve Belgelerle Türk Tarihi, Atlas Tarih, Derin Tarih, Fransa'da "Oluşum/Genese" gibi yayınlar başta olmak üzere muhtelif gazetelerde ve dergilerde yüzlerce makalesi, araştırmaları, Son Saat ve Günaydın Gazetesi'nde romanları yayınlandı.

Eserleri, Boğaziçi Yayınları, Yağmur Yayınevi, Altın Kitaplar, Milliyet Yayınları, Hürriyet Yayınları, Aksoy Yayıncılık, Remzi Kitabevi, Şenocak Yayınları, İş Kültür Yayınları ve Timaş Yayınları, Tarihçi Kitabevi, Alfa Yayınları gibi yayınevlerince neşredildi.

Deniz Ticareti yazarlığı konularında gösterdiği başarı nedeniyle dünya deniz ticaret medyasının en eski kurumu olan İngiltere'deki "Lloyd's of London Press", "Seatrade", "Shipbroker", Yunanistan'da "Naftiliaki", İngiltere'de LLP'nin devamı olan "Informa", İsviçre'de "Internationale Journal des Transports" dergilerinin Türkiye temsilcisi olarak çalıştı.

Eserleriyle ilgili olarak muhtelif TV programlarında konuşmalar yapan Sürekli Basın Kartı sahibi Osman Öndeş'in neşredilmiş son eserleri: *Endaze*, İmeak Yayınları; *Saray Başressamı Fausto Zonnaro*, Yapı Kredi Yayınları (Ortak imzalı); *Efsanevi Kaptan Şefik Gogen*, İşkültür Yayınları; *Turgut Reis - Son Sefer 1565*, Timaş Yayınevi; *Vahdeddin'in Sırdaşı - Avni Paşa Anlatıyor*, Timaş Yayınevi; *Vurun Osmanlıya*, Timaş Yayınevi; *Vapur Donatanları ve Acenteleri Tarihi*, İmeak Yayınları; *Refah Faciası*, Mdto Yayınları; *Modalı Vitol Ailesi*, Tarihçi Kitabevi; *Bahriye Nazırı Hasan Rami Paşa ve Hatıratı*, Alfa Yayınevi; *Elveda*, Alfa Yayınevi.

İÇİNDEKİLER

MODA'DA SON YILLAR	11
- <i>Renkli Rüyam</i>	13
- <i>Mano Palas ve ...</i>	33
MODA'DAN RENKLİ KİŞİLER GEÇTİ	39
- <i>Modalı Zeki Rıza Sporel ve Moda Deniz Kulübü</i>	41
- <i>Modalı Malik Yolaç</i>	61
- <i>Fenerbahçeli Couteaux Ailesi</i>	68
WHITTALLERİN DÜKALIĞI	73
- <i>Whittalllerin Moda'daki Dükaliği</i>	75
- <i>Edmund Giraud'un Anı Kitabı</i>	78
- <i>Giraud Ailesi</i>	80
- <i>Beaufort Ailesinden Van Heemstra'lar ve Audrey Hepburn</i>	84
- <i>İpek Mendil Üzerindeki Yazılarda Charlton Whittall</i>	85
- <i>James Whittall Ailesi</i>	87
- <i>Whittalllerin Ticaret Yaşamları</i>	89

LEVANTENLER VE SOSYAL YAŞAM 93

- *Türkiye’de Golf Oyununu Levanten İngilizler Okmeydanı’nda Başlattılar* 95
- *Futbolu İzmir ve İstanbul’a İngilizler Getirdiler* 101
- *İzmir – İstanbul Futbol Takımları* 104
- *1906 Ara Olimpiyatlarında İzmir Futbolu* 107
- *Futbolun İlk Sahası Moda Çayırı* 109
- *İngilizlerden Sonra Rumlar da Futbol Sahalarında* 110
- *Tarabya Polo Kulübü* 112
- *Moda ve Bebek Kriket Takımları* 113
- *Constantinople – Smyrna /İstanbul - İzmir Futbol Ligi* 115
- *Türkiye’ye Tenis Sporunu İlk Kez Whittall, Giraud ve Charnaud’lar Getirdi* 117
- *Moda Yat Kulübü’nü Whittalller Kurdu* 118
- *Moda’daki İngiliz Anglikan Kilisesi’ni Whittall ve La Fontaine Aileleri İnşa Ettirdi* 119
- *İzmir’de At Yarışlarının Tanınması Whittalller Sayesinde Oldu* 120

WHITTALLERİN İSTANBUL’U 123

- *Yalnızlık Rüzgarlarındaki Galata* 125
- *Whittalllerin Galata’sı* 137

- <i>Pera ya da Frengistan</i>	141
- <i>Ekonomik Saltanat Sona Eriyor</i>	151
- <i>Whittall Ailesi Hakkında</i>	155
- <i>İstanbul, İzmir, ve Selanik İngiliz Ticaret Odası Yön. Bşk. Sir James William Whittall</i>	156

SAVAŞ YILLARINDA WHITTALLER 173

- <i>Dünya Harbi'nde Gelibolu Yılları ve Hugh McKinley'e Üç Telgraf</i>	175
- <i>Sina Çöllerinden İstanbul'a</i>	189
- <i>İstanbul'un 1919-1920 İşgal Yıllarında Whittalller</i>	196
- <i>İzmir'de Yaşam Değişiyor</i>	206
- <i>Whittalllerin 1920-1941 Yılları</i>	237

WHITTALLER VE DOĞA 243

- <i>Hamburg'dan Moda Deniz Kulübü İçin Yelkenli Tekneler</i>	244
- <i>Marmara' da Balık Dünyası</i>	249
- <i>Boğaz'daki Balıklar</i>	255
- <i>Kardelen Çiçeğini Keşfeden Edward Whittall Ünlü Bir Botanikçi idi</i>	256
- <i>Kardelen</i>	259

- James Whittall'ün Adlandırdığı Nadir Bir Anadolu Karacası "Red Deer"	260
- Modalı Gertrude Anna Pears ve Av. Harry E. Pears Ailesinin Yakacık'taki Köşkü'nün Öyküsü	261
- Mahmut Yesari'nin Anlattığı Yakacık	265
- Moda'da bir düğün Janes Maltass ile Wilfred La Fontaine birbirlerine âşıktılar..	284
BİR DEVRİN SONU	291
- Sir William Whittall Moda'dan göç etmeyi vasiyet etmişti	293
- Vakit Geçip Giderken	299
- Dağılış – Bir Devrin Sonu	301
- Moda'dan Exodus – Moda'ya Veda	311
- 1999 Londra	314
FOTOĞRAFLAR	325
KAYNAKÇA	375

Bu eser,

*Osmanlı'da Levanten kültür mirası konusunda
yapmış olduğu benzersiz araştırmaların yaratıcısı
araştırmacı / yazar Craig Encer'e ithaf edilmiştir.*

MODA'DA SON YILLAR

Vakit geçip giderken

Hugh McKinley Whittall bir kez daha, fakat sondan bir önceki olacak şekilde, Türkiye'den çok uzun yıllar için ayrıldı.

1924 yılında yine tutkuyla bağlandığı Moda için şunları yazmıştı:

*Seni ve çiçekleri düşündüm,
Allah'ın güneş ve açık havada yarattığı
Yabani çiçekler tepelerde boy veriyor.
Çiçekler çoktandır ki soldular.
Fakat aklımda hâlâ ayrılmamak var.
İlkbaharın güzellikler dolu mutluluğu
Neşe dolu bekleyişler
Bilmeden umutlar
Ve gerçeklerin tamamı
Ve sana karşı bitmeyen bir aşktır bu,
Uzun yıllardan beri!*

Tüm o ihtişamlı, renkli, coşkulu yaşamlar geride kalırken, bir yönüyle son derece romantik kişiliğiyle ve felsefi anlatımlarla yaşamı yorumladığı anılar kitabının içdünyasını anlattığı sayfaları Haziran 1939 akşamı yazdığı bir şiiriyle tamamlanır. Şirinin adı “Veda gibi...” dir.

O sıralarda Londra'da çok ağır hasta olan Ruth Whittall'ün Moda'daki evinin bahçesinde oturduğu kanepe-
pede şu dizeleri yazar:

*Akşamın gölgeleri düşüyor
Ve çok küçük bir aydınlık..
Hafiften bir rüzgâr okşayıp geçmekte
Senin bahçeden çiçeklerin kokuları yayılmakta
Kendi cennetimize dönercesine
Yükseklerden gece karanlığı düşmekte.*

Bu şiiri yazdıktan birkaç gün sonra Ruth Whittall'ün vefat ettiği haberi gelecektir.

Dağılış - Bir Devrin Sonu

Hugh McKinley Whittall, daktilo edilerek yazılmış 146 sayfa tutan *Moda* başlıklı anılarında, bu semte olan sevgisinin hasrete dönen ifadeleriyle, *Modadan* bir türlü kopamayacağını tekrarlar. Anılarında Whittalllerin yaşamını nakletmiş ve yazdıklarını sadece aile bireyleri için çoğaltmış, fakat bir kitap haline getirmemiştir. Arşivimde olan bu hatıratın bir kopyası bana, Whittalllerin bir asrı aşan Türkiye'deki öykülerini öğrenmek ve yayınlamak olanağını sağlamıştır.

Son üç sayfasında yine çaresizlik içerisinde ayrılmak zamanının geldiğini söyler ve “Çaresizlik-Dağılış-Çözülme” gibi bir başlıkla bir asırlık Türkiye yaşamının son noktasını koyar.

Geride kalan yılların daima kulaklarında olduğunu söyler ve “*Zaman, dört tekerlekli savaş arabasıyla, çok yakınımızdan hızla geçip gitmektedir*” diye yakınır.

Anılarının son sayfalarında şöyle devam eder: “*Moda'da bir asrı aşan bir zamandır yaşayan İngiliz kolonisinde kademeli olarak meydana gelen çözülüş ya da değişim, sadece Moda ile sınırlı değil, aynı zamanda tüm dünyada yaşam standartlarını değiştiren bir oluşumu işaret ediyordu.*

İçinde bulunduğumuz çağ, insanlara ne kadar daha özgürce hareket ve insan zekâsında bilimsel gelişmelere daha geniş olanaklar sağlasa da, yaşadığım Türkiye’de etrafımdaki gelişmelerden dolayı kendimi mutlu hissetmiyordum. Sanırım ben daha kapsamlı uygarlık ve gelişme dediklerine karşı babamın zamanındaki dingin ve huzurlu ortamı aramaktaydım.

İstanbul’a 1946 Şubat ayında yalnız döndüm. Eşim ve kızım İngiltere’ye gidebilecekleri bir vasıta buluncaya kadar İskenderiye’de kaldılar. Haliyle ben ailemin işlerini üstlendimse de ordunun varlığının hissedildiği bir ortamda ticareti yürütmenin beklenenden de zor olduğuna tanık oldum. Kişilik olarak bir masa arkasında kalan yaşamımı mutluluk duyarak sürdürebilecek bir yapıda da değildim.

İstanbul’a dönüşümde amcam Edwin, Yedikule Pamuk İpliği Fabrikası’ndaki hisselerini bir büyük Türk tekstil fabrikası sahiplerine devretmişti. Kendimi çok küçük bir hisseyle âdeta baskı altında kalmış hissettiğim için, kendi hisselerimi de sattım.”

İş dünyasında Whittall ailesinin ismi Yedikule Pamuk İpliği Fabrikası ile saygın bir konuma sahipti. Bu fabrikayı Hugh McKinley Whittall’ün büyükbabasıyla birlikte aile fertleri kurmuştu. Amcası Edwin Whittall ve oğlu James Whittall ise zamanla ortaklar arasında yer almışlar ve Türkiye’de daha emekleme çağında olan bu sanayiye kurarak büyütmüşlerdi.

1946-47 yıllarında J. W. Whittall & Co. Ltd. ihracatta büyük başarılar sağladı. O sırada şirketin kâtiplerinden biri Roma'ya yerleşmiş ve Türkiye ile iş yapmaktaydı. İtalya'da meydana gelen mevsimsel kuraklık nedeniyle Türkiye'den buğday, arpa ve çavdar ithalatı için ihale açıldığında bu ihaleyi Whittalller kazandılar. Böylece İtalya'ya 40.000 ton buğday, 25.000 ton arpa ve 5.000 ton çavdar ihraç edildi. Fakat Whittalllerin rakipleri bu işte rüşvet olayları döndüğünü ileri sürerek söylentiler çıkartınca Ankara'dan gönderilen müfettişler şirketi bastılar ve ihracat departmanı on gün kapalı kaldı. Bu sürede tüm evrakları aranmış, rüşvet olayının Ankara'daki devlet memurlarıyla değil, aksine İtalya'da ithalatı yönlendiren devlet memurları ile Roma'daki eski kâtip arasında geçtiği ortaya çıkmıştı.

Hugh McKinley Whittall şöyle diyordu: *“Soruşturma için amcam Edwin ile Ankara'ya çağırıldık. Sonunda İtalyan memurlara rüşvet verdiğini açıklayan eski kâtip, bunun ne kadarını kendisine sakladığını haliyle belirtmedi. Biz de öğrenemedik!”*

II. Dünya Harbi sonrasında ekonomilerde görülen durgunluk ve yirmi beş yıldır hisselerin kâr dağıtamayacak seviyelerde kalması sonunda Whittalller durumu bir kez daha değerlendirmek zorunda kaldılar. Bu arada sterlin ve Türk lirası iki kez devalüe edilmişti. 1960 sonrasında Türkiye'de döviz sıkışıklığı ve giderek artan milliyetçi eğilimler ve çatışmalar, 1969 yılından başlayarak ülkedeki yabancı yatırımlara karşı güçlenen aleyhteki hareketler

karşısında kuşkuları artmaya devam etmişti. Şirketi 1973 yılında yeni kurdukları bir Türk şirketine devrettiler. Eski şirketleri ise tabela şirket olarak kaldı!

Hugh McKinley Whittall bu değişimi şöyle anlatıyordu;

“Dağılış ya da çözülüş, belki de değişim diyeceğimiz bu dönemin adı ilk on yıl boyunca konulmadı. Fakat özünde inkâr edilemeyecek bir değişim yaşıyordu ki, her ertesi gün fiziken ve moral bakımından tahrip edici bir etken olarak ortaya çıkmaktaydı.

Moda’da yaşam yine de hareketliliğini koruyordu. II. Dünya Harbi yıllarında İngiliz Başkonsolosluğu bünyesinde görevli İngiliz Deniz Kuvvetleri’ne ait birimlerde görevli olan subaylar ve siviller vardı. Ailelerini de Türkiye’ye getirmişler ve çoğunluğu Moda’da ev kiralamışlardı. Geniş sayıdaki elçilik sekreterleri, İngiliz Dışişleri’nden Avrupa yakasında oturmaları talimatı gelinceye kadar Moda’da oturdular. Fakat giderek İngiliz Deniz Kuvvetleri misyonu azaldı ve Moda’da oturan kalmadı. 1947 Nisan ayında amcam Edwin Whittall altmışıncı evlilik yıldönümünü aile bireylerinin ve eski dostlarının katılımıyla kutladı.

Moda’da kalmış olan Whittaller artık çok yaşlıydılar. Ölümler gelmeye başladı. 1948’de anneannem Marie Whittall vefat etti. 1947 sonlarında Moda’da onun 100. yaş gününü mum ışıklarında kutlamıştık.

1948'de Edwin Whittall'in eşi halam Lily Whittall vefat etti. 1952'de amcam Reggie 80 yaşında vefat etti ve 1953 baharında amcam Edwin Whittall'ü 89 yaşında Haydarpaşadaki Kırım Mezarlığı'ndaki ayrı alanda toprağa verdik. Amcam 87 yaşına kadar son derece sağlıklıydı ve Alemdağ'da ava giderdik. Halam Florry Whitehouse 1954 yılında vefat etti ve annem 1959'da 89 yaşında vefat edenler kervanına katıldı.

Amcam Kenny Whittall'ün 1963 yılında vefatıyla, büyükbabam Sir James William Whittall ile gelen ve 1910'dan bu yana yaklaşık bir buçuk asır devam eden ilk kuşak Whittalllerin son temsilcisi de ebediyete karıştı.

O sırada neredeyse tüm torunlar altmış yaşlarını sürdürmekteydiler.

1969'da İngiliz kolonisi Moda'da sayıca on altıya indi ve onların da on ferdi yetmiş yaşlarındaydılar. Birkaç yıl sonra onlardan çaresiz kimse hayatta kalmayacaktı.

Bunların hepsi üzücü satırlar olsa da kalanlar, yüreklerindeki umutlarıyla ömürlerini geçirdikleri Moda'daki güzel anıları yaşayarak geçmiş çağın gelenekleriyle devam ettiler.”

Hugh McKinley Whittall'ün kişisel değerlendirmesiyle, 1955 yılına kadar Moda, yine de mutluluk dolu ve hatta neşe kaynağı bir semtti. İngiliz donanması savaş gemileri zaman zaman İstanbul'u ziyaret ettiğinde annesinin evinde balolar düzenliyorlardı. İngiliz Başkonsolosluğu'ndaki balolar,

FOTOĞRAFLAR

Bucalı Samuel Barker'in kızı Modalı Edith Whittall

(1840-1935)

*Edwin Whitthall, yaşamının son yılı,
1948'de Modadaki köşkünde*

KAYNAKÇA

1- *Hugh McKinley Whittall* - “Moda- A record with reflection from the day gone”, daktilo edilmiş anılar (Osman Öndeş kopyası)

2- *Genealogy of the Whittall Family of Turkey* - Whittall ailesinin soyağacı; Yolande Whittall tarafından Haziran 1967’de Edmund H. Giraud’un “Family Records” başlıklı belgelerine dayalı olarak hazırlanmış ve Benjamin Perkins tarafından da tablolar haline getirilmiş. (Osman Öndeş kopyası)

3- Edmund H. Giraud (Ölüm tarihi 1962) tarafından yazılmış olan “A Record of the Origin and History of the Giraud and Whittall Families of Turkey” ve James La Fontaine tarafından yazılmış olan “A Short History of the La Fontaine Family - La Fontaine Ailesinin Kısa Öyküsü” 1934 yılında sadece aile bireylerine dağıtılmak üzere neşredilmiştir.

4- *Osman Öndeş* - Son Levantenler , Denizler Kitabevi, 2000.

5- *Osman Öndeş* - Asıl Efendiler, Şenocak Yayınları, 2008.

6- *Y. Mimar Pınar Öğrenci* - “Mimar Constantine P. Pappa (1868- 1931)”, Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi Yayını, Ocak 2001 Sayı 36.

7- *Deniz Kavukçuoğlu* - “Mühürdar’dan Moda’ya Geçmişe Doğru Bir Gezinti”, Heyamola Yayınları, 2010.

8- Levantenlere ait ulusal ve uluslararası yazılı ve görsel kütüphane kaynakları.

9- Muhtelif sürekli yayınlar; Journal de Constantinople, Le Moniteur Oriental, The Levant Herald Tribune, La Turquie, The Levant Herald & Eastern Express, Symrna Mail.